

LINGVISTICA ULTIMULUI SECOL ȘI LEGĂTURILE EI CU ȘCOALA

RODICA ZAFIU

Textul care urmează este transcrierea conferinței susținute de prof. univ. Rodica Zafiu via skype în cadrul Simpozionului de didactică a limbii și literaturii române, ediția a XVIII-a, organizat de ANPRO în perioada 26-28 octombrie 2018 la Cluj pe tema Limba și literatura română în școală, 1918 – 2018. Retrospectivă. Perspective. Purtând, în mod, inerent, mărcile oralității, transcrierea a suferit minime editări. (Redacția)

Îmi pare foarte rău că nu putem avea dialogul acela mult mai direct pe care l-am fi purtat dacă eram chiar acum prezentă la Cluj, dar până la urmă, din păcate, așa au stat lucrurile. Îmi lipsește foarte mult și contextul, pentru că aș fi fost mult mai fericită dacă mă puteam raporta la ceea ce au spus antevorbitorii mei și la discuțiile, sunt sigură, foarte interesante care au avut loc până acum. Să mă scuzați deci dacă intru cumva în contradicție cu ceva din context și sper să îmi atrageți atenția asupra eventualelor divergențe.

Așa cum ați putut vedea din **anexa** care este, desigur, foarte schematică, am încercat să pornesc dinspre lingvistică pentru a vedea care au fost legăturile ei cu școala în ultimul secol, cu referiri și la tradiții ceva mai vechi. Evident, nu am reluat ceea ce din fericire există în excelenta carte a doamnelor Alina Pamfil și Ioana Tămăian (*Studiul limbii și literaturii române în secolul XX. Paradigme didactice*. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2005, n. red.), care este o descriere detaliată a modului în care programele școlare românești au integrat diverse ramuri ale lingvisticii. Nu am de gând să dublez acea prezentare atât de completă și minuțioasă, ci doar să schițez, din punctul de vedere al istoriei lingvisticii, câteva puncte de apropiere sau poate de decalaj dintre cele două domenii. Așa cum s-a întâmplat de fapt și în alte spații culturale, direcțiile de cercetare ale lingvisticii, mai ales începând din secolul al XX-lea, nu au avut un impact imediat (și nici nu era posibil) în studiul limbii române în școală.

Am încercat să trec în revistă în câteva puncte schițate în anexă ce a fost mai important în lingvistica secolului al XX-lea. Așa cum știm cu toții, filologi fiind, există două direcții importante: a lingvisticii formale și a lingvisticii funcționale, cu foarte multe ramuri și dezvoltări. De la schimbarea de paradigmă adusă de Saussure, secolul al XX-lea a fost în mare parte secolul structuralismului: în morfologie și în fonologie, unde funcționa foarte bine, dar și cu extinderi în sintaxă, în semantică și în domeniul stilistic, la care nu se adecva la fel de mult, pentru că aici nu se putea aplica un model la fel de riguros și de rigid. În acest secol a fost și o dezvoltare extraordinară a semanticii formale, foarte legate de filosofie, și a sintaxei formale, prin gramaticile generative. Prin poetica structuralistă, tradiția filologică de analiză a textului se unea cu orientările mai noi, foarte atente la formă. Într-o altă direcție majoră, în care a fost integrată tradiția mai veche a dialectologiei, s-au înscris interesul declanșat pe la 1900 pentru expresivitatea limbii vorbite și sociolingvistica, dezvoltată mai ales în spațiul anglo-saxon, cuprinsă în ceea ce astăzi, cu o formulă mai generală, se numește studiul *variației lingvistice*. Tot mai mult, mai ales în a doua jumătate a secolului al XX-lea, s-a dezvoltat și așa-numita *lingvistică de corpus*, pentru care este esențială folosirea unui material concret, a unui material real de limbă, provenind nu numai din textele literare, ca în tradiția filologică, ci din texte de

tot felul, inclusiv din transcrieri de conversații spontane, de limbă vorbită. Consecința foarte serioasă a acestei direcții a fost depărtarea de la speculația lingvistică sau de la pura teorie a limbii și apropierea de acel gen de analiză care este totdeauna bazat pe fapte, totdeauna întemeiat pe statistică, pe frecvența controlabilă a fenomenelor. Anticipând puțin, nu toate aceste direcții sunt foarte bine dezvoltate în lingvistica românească, dar o să revin cu niște observații punctuale. A fost o dezvoltare evidentă în ultimele decenii a interesului pentru fenomenele comunicării, ale interacțiunii, ale dialogului, prin pragmalingvistică și prin lingvistica aplicată, legată de domenii practice, de la analiza discursului politic la limbajul presei, la învățarea limbii etc. Am mai indicat ca direcții interesante în lingvistica contemporană tipologia lingvistică, foarte bine dezvoltată și care pune în relație tot mai mult date concrete din zeci, sute de limbi, unele puțin cunoscute, încercând să vadă ce este universal, ce este majoritar sau foarte frecvent, care sunt principalele diferențe între limbile lumii. Trebuie amintite și psiholingvistica, cu o dezvoltare la un moment dat mai puternică, dar oarecum înglobată astăzi de cognitivism și, bineînțeles, cognitivismul lingvistic, legat de psihologie, de neuroștiințe, de antropologie, aplicat în semantică, gramatică, stilistică – o direcție extrem de importantă a ultimelor decenii.

Cum s-a plasat lingvistica românească în acest tablou? Aveam deja o tradiție a studiului filologic, a gramaticii, o dialectologie dezvoltată destul de devreme, o școală lingvistică puternică și cu contacte internaționale, la începutul secolului al XX-lea și în perioada interbelică; istoria limbii, legată, bineînțeles, de filologie, era una dintre materiile cele mai prestigioase în epocă. În a doua jumătate a secolului al XX-lea, după anii '50, lingvistica românească, în măsura posibilului și din păcate cu unele întreruperi, a rămas totuși conectată la direcțiile principale de dezvoltare ale lingvisticii internaționale, în primul rând în domeniul gramaticii tradiționale și ale gramaticii formale, în diversele aplicații ale structuralismului, în fonologie, morfologie, poetică, stilistică, în teoria textului, semiotică, lexicologie, psiholingvistică. În ultimele decenii, s-au dezvoltat foarte puternic la noi pragmalingvistica și analiza discursului. Sunt și zone în care cercetarea noastră este mai puțin conectată la ceea ce înseamnă tendințe actuale. Se întâmplă ca tradițiile sau întâmplările istorice să își spună cuvântul în dezvoltarea unui domeniu și în neglijarea sau abandonarea altuia. Achiziția limbii materne și chiar cea a limbilor străine (la nivel teoretic și experimental) sunt domenii destul de recente la noi, domenii în care a început să se lucreze foarte mult și foarte bine, dar în care e încă loc pentru mult efort de cercetare. Sociolingvistica e o mare problemă, pentru că în perioada comunistă nu a fost o disciplină prea dorită, cum nu era nici sociologia. Puterea politică nu era foarte interesată să se știe cum stăteau cu adevărat lucrurile în dinamica socială și de aceea ceea ce avem noi în momentul de față ca sociolingvistică este mai ales moștenirea stilisticii funcționale. Nu este deci un domeniu total descoperit, dar e unul în care ne lipsesc încă multe informații. De pildă, nu e foarte ușor astăzi să descrii ce caracteristici are vorbirea specifică persoanelor cu diverse grade de cultură sau cum variază comunicarea în raport cu vârsta sau cu gradele diverse de formalitate. Avem cu toții intuiția unor diferențe, dar nu avem la dispoziție studii statistice suficient de serioase, pe care să ne putem baza într-o aplicare didactică. La fel stau lucrurile în privința studiilor de corpus: din păcate, la noi acestea nu sunt suficient de puternice, pentru că nu dispunem de corpusuri suficient de ample și riguros alcătuite. Prin proiecte de cercetare sau prin inițiative individuale s-au alcătuit câteva corpusuri de limbă vorbită, există deja și corpusuri de română scrisă disponibile online, cu posibilitatea de cercetare automată, dar dacă le comparăm cu ceea ce se întâmplă în alte părți ale lumii stăm încă foarte prost. Sunt printre dumneavoastră destui care știu care este situația unor limbi europene, importante – engleză, franceză, italiană, germană –, care pun la dispoziția publicului corpusuri bine structurate, cu materiale foarte bogate organizate după plasarea în timp și după tipurile de texte. La noi, din păcate, studiul statistică a unui fenomen lingvistic pe baza unui corpus larg este încă un deziderat. Sigur, imaginea de mai sus este una foarte globală, schematică.

Aș trece acum la raportul între lingvistică și școală. Am notat și în anexă, ca idee generală, că de-a lungul acestui secol putem vorbi de o destul de mare inerție, mai ales în domeniul studiului gramaticii, dar și de o deschidere destul de mare către lexicologie, stilistică, pragmatică. O să trec peste ceea ce aveți în anexă, dând câteva exemple ale tradiției gramaticii românești, ale gramaticii din manuale, pentru că majoritatea primelor noastre gramatici erau, de fapt, manuale școlare, unele apărute în numeroase ediții. Răspândirea lor ne și explică stabilitatea, puterea cu care până astăzi s-au păstrat o serie de elemente, chiar dacă s-au mai schimbat terminologia, exemplificările folosite și așa mai departe. Am luat, însă, un exemplu care iese puțin din limitele secolului pe care îl avem ca temă de discuție, fiind anterior, dar care mi s-a părut foarte interesant, pentru că e o ilustrare tulburătoare a fenomenului de inerție. Aveți câteva exemple și în anexe, din *Cursul elementar și gradat de gramatică română* a lui I. Manliu, „partea etimologică” (în epocă *etimologic* însemna *morfologic*, deci partea de morfologie). A apărut în 1874, având apoi foarte multe ediții și, evident, o influență extrem de mare, pe care o putem constata comparând textul acesta cu ceea ce știm din practica școlară actuală. De altfel, Manliu era și autor de metodici, ceea ce poate contribui la a explica influența lui în epocă și mai târziu. Ce mi s-a părut interesant e că, așa cum vedem de fapt și în cartea pe care am menționat-o, a Alinei Pamfil și Ioanei Tămăian, idei pe care le credem uneori foarte noi, idei teoretice, metodice, erau deja prezente în epocă, poate cu altă pondere sau cu altă formulare, dar în mod clar similare celor de azi. În același timp, practica unui anumit tip de analiză gramaticală este tulburător de asemănătoare: e ciudat să descoperi că timp de 150 de ani s-a practicat cam același model, că noutatea din școală are o uneori o asemenea vechime.

Așa cum puteți vedea în anexă, în teoria didactică a lui Manliu sunt idei foarte frumoase: necesitatea de selecție, de adaptare la nivelul elevilor, de integrare a cunoștințelor de gramatică în studiul textelor, obținerea de deprinderi practice, ba chiar încercarea de a stimula imaginația și plăcerea de a lucra cu noțiunile limbii. Am ales un citat: „e nevoie să se descopere ce este cu adevărat indispensabil de ceea ce poate e folositor, dar mai puțin important, să se deosebească ce este neapărat trebuincios de ceea ce este numai folositor și, mai ales, să se deosebească metoda de a învăța gramatica limbii materne de acela de a învăța gramatica unei limbi străine”. Cele mai vechi gramatici ale noastre chiar aveau acest defect: copiind și adaptând gramatici străine, ofereau informații neinteresante pentru un vorbitor nativ, de exemplu tabele de conjugare detaliate pentru paradigmele verbale, care sunt foarte necesare celor care învață o limbă străină, dar nu în aceeași măsură sau chiar deloc celor care au limba respectivă ca limbă maternă.

Modelul de analiză sau de exerciții gramaticale pe care am putea spune că astăzi îl găsim absolut fosilizat îl aveți în anexă. Pe de o parte apare la tema 1 și un exercițiu pe care toată lumea îl știe și din manuale mult mai apropiate de noi: „să se formeze cinci propozițiuni în care subiectul să fie exprimat printr-un substantiv, cinci prin care să fie exprimat printr-un pronume, cinci prin care să fie exprimat printr-un verb la infinitiv” și așa mai departe. Deci, asta li se cerea elevilor era încă de pe la 1874. Iar modelul de analiză morfologică, cu explicațiile de rigoare, îl aveți tot în anexă: „*eu* este pronume, pronume-substantiv, fiindcă se întrebuințează în propozițiune ca un substantiv, personal, de persoana întâi, numărul singular, cazul nominativ”; „*am dat* este verb, predicativ, tranzitiv, formă activă, timpul perfect compus, modul indicativ, persoana I, numărul singular”. Când am găsit la Manliu aceste exemple mi s-a părut surprinzător felul în care într-un secol și jumătate se poate schimba lingvistica, se pot schimba teoriile gramaticale, în vreme ce această practică a analizei – uneori pur mecanizată – rămâne neschimbată.

În afară de această ilustrare, aș vrea să trec puțin în revistă, tot așa, doar prin câteva repere importante, ce s-a mai întâmplat în continuare la noi. Studiul gramaticii a rămas foarte puternic: în perioada comunistă, pentru ciclul gimnazial erau chiar manuale separate de

gramatică. După programele din 1950, care rămân foarte asemănătoare timp de 40 de ani, se vede foarte repede modul în care noua gramatică, prima Gramatică a Academiei, cea publicată în 1954 în prima versiune și în 1963 în a doua versiune, a fost cumva copiată, integrată în școală. Era ceva firesc pentru epocă, pentru că Academia era o instituție a puterii centralizate, în care totul era controlat și obligatoriu, prin care se puteau foarte ușor impune o nouă ortografie, o nouă gramatică. Asta a făcut ca timp de 40 de ani să nu fie pusă în discuție autoritatea acestei gramatici. Ce s-a schimbat pe parcurs a reprezentat mai mult o încărcare a programei. În diverse variante de programe se mai adăugau unele noțiuni, unele detalii. Nu la fel au stat lucrurile cu ediția de după 1989 a Gramaticii Academiei, *Gramatica limbii române* din 2005 (tiraj nou, 2008), care a încercat să integreze elemente de lingvistică modernă, dar nu într-un mod radical, nu oferind neapărat un nou model teoretic, ci cu destul eclectism, deci încercând să păstreze și ceea ce ținea de tradiția gramaticală. Acest tratat academic nu a avut o aplicare imediată în școală. Are unele ecouri (dar, aș spune, încă izolate) în programa actuală, în privința construcțiilor sintactice, a fenomenelor de anaforă textuală etc. Ne aflăm de fapt într-o altă perioadă, în care nu mai există vechiul model centralizat și în care contează destul de mult deciziile sistemului didactic și ale corpului didactic. Pentru autorii lingviști a fost o oarecare dezamăgire faptul că noua gramatică n-a pătruns mai mult în școală; în același timp, privind lucrurile mai de sus, explicații există. În ceea ce privește tradiția școlară în domeniul gramaticii, cred că principalele lucruri discutabile, ba chiar criticabile, sunt legate de tendința de analiză exhaustivă care treptat s-a instalat în școală, pentru că studiul gramaticii și mai ales analiza gramaticală s-au adâncit într-un anumit mod ca scop în sine, ceea ce până la urmă a dus la evidente exagerări. Lingviștii știu foarte bine că există foarte multe cazuri dubioase, cazuri încadrabile diferit, cazuri care nu țin atât de gramatica strictă, cât de fenomenele discursive. Criticabilă era și tendința, care acum s-a mai atenuat, de a focaliza examenele asupra ambiguităților, asupra „chichițelor”, care până la urmă sunt cazuri marginale și nu reflectă neapărat înțelegerea fundamentală a limbii.

Câteva cuvinte și despre celelalte domenii în care lingvistica pătrunde în școală prin studiul limbii române. Formarea cuvintelor era deja inclusă în gramaticile școlare interbelice – și în mod justificat, de fapt, pentru că e un caz de morfologie derivațională, complementară cu morfologia flexionară. Elemente de lexicologie și de semantică lexicală au fost tot timpul în manuale, tot mai puternice prin anii '70, '80, și datorită profesorului Theodor Hristea, a încercării sale de apropiere de materialele didactice prin celebrele în epocă *Sinteze de limba română*. Am avut discuții cu colegi care predau în învățământul secundar și cred că în această zonă cea mai delicată problemă, cea care ar trebui corectată în momentul de față este încercarea de a aplica rigoarea științifică a distincției *derivat* – *moștenit* – *împrumutat* într-un context didactic în care aceasta e aproape imposibil de aplicat. Distincția e importantă pentru etimologie, dar nu prea poate fi făcută în școală, mai ales de către elevi care nu au conștiința etimologică și istorică a cuvintelor și nu au cum să-și dea seama când cuvântul este derivat, când este moștenit sau împrumutat. La fel, mi se pare periculos și conceptul de *neologism*, așa cum este el folosit în tradiția noastră lingvistică, destul de diferită de tradiția din alte țări. În general, *neologismul* este pur și simplu un cuvânt recent; la noi, este echivalent cu *cultismul*. Cred că e derutant pentru elevi să li se vorbească de neologisme intrate în limbă din secolul al XIX-lea sau chiar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și pe care ei nu le simt deloc ca fiind „cuvinte noi”. În domeniul stilisticii, au pătruns în școală, mai ales în anii '60-'80, elemente din ceea ce în epocă se publica sub eticheta *limba și stilul scriitorului*, elemente de stilistică a textului literar și de poetică structuralistă. Acestea, cu siguranță, au avut un efect pozitiv, de focalizare asupra textului – după cum au avut în epocă și un efect de „dezideologizare”. Îmi amintesc de o analiză publicată în anii '80 în *Limba și literatură* (revista Societății de Științe Filologice din România, n. red.), a poeziei *Comunistului* de Nicolae Labiș. Era o analiză publicată în perioada comunistă, a unei

poezii cu titlu și temă evident ideologice, în care însă analiza era exclusiv retorică și stilistică, focalizată asupra repetițiilor, a rețelilor semantice, a metaforelor și așa mai departe. În acest sens analiza poetică a formei a fost și un fel de refugiu în epocă, de refuz al propagandei din conținutul textelor studiate. Treptat, cred însă că a produs și un risc de schematizare, de fosilizare, pentru că adesea a aborda un text direct printr-o analiză de tip structuralist, cu atenție la cuvinte, la relațiile semantico-lexicale, chiar la formele gramaticale poate să însemne neglijarea sensului global, a componentei emoționale, a contextualizării. De aceea cred că astăzi e normal să păstrăm ceva din această analiză atentă, dar să o subordonăm unei lecturi globale, în contextul funcționării mai generale a textului literar. Stilistica funcțională, care așa cum spuneam se suprapune parțial cu ramuri ale sociolingvisticii, a pătruns și ea în școală, cel puțin prin unele noțiuni legate de registre, de limbajul standard, colocvial, popular, de argou și jargon, de limbajele de specialitate. Cred totuși că este aplicată prea puțin în studiul textelor concrete, pentru că variația de registru este un nivel pe care îl putem urmări în orice fel de text. Pragmatica are, poate, în momentul de față situația cea mai bună: ea s-a dezvoltat la noi masiv după 1989 și are o prezență absolut remarcabilă în programa actuală de gimnaziu, în care sunt cuprinse reguli ale interacțiunii, reguli de acces la cuvânt, acte de limbaj, perechi de adiacență, strategii de comunicare, forme ale politeții lingvistice, negocierea semnificației ș.a.m.d. O situație marginală are, în schimb, istoria limbii, care și-a pierdut treptat din prestigiu și din poziție, deși unele dintre noțiunile sale ar fi foarte importante tocmai pentru a înțelege dinamica, schimbarea lingvistică. Încă insuficient integrată mi se pare și retorica, în trecutul mai îndepărtat disciplină separată, în perioada comunistă total absentă, iar în momentul de față recuperată în parte, mai ales prin practica dezbaterilor, dar la un nivel de generalitate care mi se pare încă insuficient.

Acum, v-aș propune un subiect de meditație și, poate, de discuție în relația aceasta între lingvistică și școală. În primul rând, am trecut și în anexă un exemplu de carte apărută acum câțiva ani și care tratează exact problema aceasta, urmărind cazuri concrete din diverse limbi și diverse culturi. E vorba de un volum editat de Anne Lobeck și Kristin Denham, *Linguistics at School*, apărută în 2010 și care e o culegere de studii foarte documentate și foarte informate despre cum stau lucrurile în diverse țări, inclusiv în țări anglosaxone în care în anii '60 gramatica tradițională a fost eliminată din curriculumul principal de studiu sau, cum a fost cazul în Statele Unite, s-a încercat o modernizare radicală a studiului gramaticii, cu un succes destul de redus. Așa cum vedeți din citatele din anexă, autorii se plâng că impactul lingvisticii este redus în școală, se întreabă de ce și ce este de făcut și chiar aduc câteva exemple de soluții fericite pentru această chestiune. De fapt, pentru a nu intra în detalii pentru care nu mai avem timp, ceea ce prezintă multe dintre aceste studii este ceea ce aș propune ca soluție și la noi, din fericire nu pentru o compensare totală, pentru că noi am păstrat o tradiție pe care e păcat s-o abandonăm. Tradiția studiului gramaticii – pe care putem să o adaptăm mai mult, dar nu e cazul să o abandonăm – ar trebui completată prin ceea ce la ei pare a fi principala emblemă a relației dintre lingvistică și școală, și anume formarea de *language awareness*, ceea ce la noi nu știu în ce măsură s-a fixat într-o formulă – *conștiință lingvistică, conștientizare lingvistică, conștientizare a limbajului*. E vorba de necesitatea ca vorbitorii să aibă instrumente prin care să poată conștientiza o seamă întreagă de fenomene legate de limbaj și care sunt obiectul lingvisticii actuale, dar sunt și fenomene ale vieții sociale actuale. Practic, e nevoie de o educație lingvistică generală, pentru că în absența ei se manifestă miturile, locurile comune, ideile false, de exemplu credința că limba este o realitate absolut stabilă sau că decade sau alte lucruri pe care le întâlnim foarte adesea în spațiul public și care sunt un fel de folclor lingvistic. Or, important e să dezvoltăm ceea ce am notat acolo pe scurt, ceea ce cred că este nevoie să înțeleagă elevii: să înțeleagă importanța normei, dar a normei ca fenomen de convenție, care se schimbă în timp, să înțeleagă mai ales variația lingvistică (mai ales în spațiul anglo-saxon

se pune foarte mult accentul pe sociolingvistică), existența dialectelor, a registrelor. Sigur, despre asta se vorbea și acum 100 de ani, dar acum e și mai mult cazul ca abordând texte reale, înregistrări reale, să creăm această sensibilitate la diferențele locale, temporale, la diferențele în domeniul cultural, să înțelegem limba ca fenomen social, în relație cu stigmatizarea și cu prestigiul lingvistic, să înțelegem bilingvismul și efectele sale. De exemplu, pentru tinerii care trec acum atât de ușor de la română la engleză e important să și înțeleagă ce fac, de ce fac asta, care sunt mecanismele sociale, psihologice, lingvistice ale acestor treceri. Învățarea limbii, legătura dintre limbă și identitate, toate aceste lucruri implică de fapt un accent puternic pus pe funcționarea limbii, dar fără abandonarea descrierii ei, pentru că de fapt e foarte important să păstrăm echilibrul între aceste două direcții. Dacă nu, există două pericole: pe de o parte, descrierea poate să devină scop în sine, așa cum s-a întâmplat adesea în studiul gramaticii; pe de altă parte, și funcționarea, pe care punem astăzi accentul, poate să se reducă la niște principii generale și abstracte. Adaptarea la situația de comunicare e un principiu foarte corect, dar ca să o descriem trebuie să luăm din stilistica funcțională, din sintaxă, din lexic terminologia și informațiile specifice. De altfel, în cartea pe care am citat-o se recunoaște și importanța metalimbajului. Metalimbajul poate deveni un pericol când e un scop în sine și când se poartă nesfârșite și inutile dezbateri terminologice, nerecunoscându-se că, în fond, terminologia e în bună măsură o convenție. Dar metalimbajul este un instrument foarte util pentru a vorbi repede și eficient despre lucruri, fără a mai intra de fiecare dată în descrieri foarte detaliate.

Așadar, pentru că îmi dau seama că timpul deja s-a terminat, iată ce cred că ar trebui aplicat din domeniul gramaticii, din gramatica modernă de azi: interesul pentru fenomenele majore, în context tipologic și comparativ, cu abandonarea disputelor pur terminologice. Modelul grupurilor sintactice pe care îl propun gramaticile moderne ar fi, poate, un mod de a renunța la analizele exhaustive, nu pentru a îngreuna, nu pentru a înlocui un model rigid cu altul, ci pentru a face mai ușor de înțeles structura enunțului. În domeniul lingvisticii generale, un exemplu de integrare, în afara curriculumului școlar, este astăzi olimpiada de lingvistică, care s-a bucurat de un succes notabil printre elevi. Și, ca să ajung la adevăratele concluzii, cred că astăzi ar trebui să gândim legătura dintre lingvistică și școală sub semnul formării unei conștiințe a limbajului de care avem nevoie și pe care de fapt nu o are decât puțină lume. Conștiința limbajului are azi drept cuvânt-cheie *variația*, sub toate formele ei, pentru care standardizarea e un fenomen relativ și un atu social. Nu trebuie să renunțăm la preocuparea pentru corectitudinea limbii, la formarea deprinderilor de vorbire și scriere corectă, trebuie doar să le punem în contextul potrivit, ca forme de a evita stigmatizarea socială și de a căpăta un atu social. Important e și a pune în legătură studiul limbii române cu studiul limbilor străine, sub semnul lingvisticii generale, a folosi și elemente din istoria limbii române, în măsura în care ne pot ajuta să înțelegem mai bine fenomene din actualitate, tendințe din dinamica limbii actuale. Din cognitivism probabil că ar fi fascinant să preluăm măcar ideea metaforei conceptuale, a analogiei ca model al gândirii și sursă a dezvoltării semantice a limbii, sau ideea perspectivei subiective în limbaj. Și poate că în felul acesta curiozitatea copiilor, a tinerilor, pentru limba pe care cu toții o vorbim ar fi stimulată și s-ar deschide și către ceea ce a produs lingvistica ultimului secol. Vă mulțumesc pentru atenție și încă o dată îmi cer scuze pentru modul acesta indirect de comunicare.

(Transcrierea conferinței a fost realizată de Georgiana Fodor).